

BİR ALTKÜLTÜR OLARAK ANKARA YÜKSEL CADDESİ GENÇLİĞİ*

Yrd. Doç. Dr. İsmail DOĞAN**

GİRİŞ

Hızlı toplumsal dönüşümleri yaşayan bir toplum olarak Türkiye’de bundan en çok etkilenen kesimlerin başında ‘gençlik ve gençler’ gelmektedir. Çünkü toplumsal dönüşümlerin merkeze aldığı ‘bireyselleşme’ en çok manevra yeteneğini onlar için sunmaktadır.

Gençlerin bu yeteneği kullanma biçimleri ise birbirinden oldukça farklıdır. Bu farklılık ‘bireyselleşme’nin temel hedefleriyle ilgili olduğu gibi gençlerin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel hazırbulunuşluk düzeyleri ile de ilgilidir. Gençlik kitlesinin genel norm ve davranışlarıyla büyük ölçüde farklılaşan, değişme ve dönüşümler karşısında özgün tutumlar geliştiren gençlik altkültürlerinin varlığına bu çerçevede tanık olunmaktadır. Özellikle Türkiye’de seksenli yıllarla birlikte telaffuz edilmeye başlanan “Özal Kuşağı Gençleri” toplumsal değişimin gençlik planındaki en somut örneğini teşkil etmektedir. Bu örnek, değişimi kendi mantığı içinde yakalamış gençlik olarak nitelenmektedir. Populist, özgeci ve toplumcu olan önceki kuşaklara göre pragmatist ve bireyci olan bu gençliğin aynı zamanda teknolojik bir belirleyicisi de bulunmaktadır: “atari” ya da “bilgisayar kuşağı”.

Türkiye’de seksenli yılların bu genel karakterine uymayan gençler ise dönüşümler karşısındaki tutumlarını her toplumda olduğu gibi altkültürlerde sürdürmektedirler.

Ankara Yüksel caddesinde giyim ve davranışlarıyla belirgin bir farklı görüntüyü oluşturan gençlere rastlanılmaktadır. Günün büyük bir kısmını burada geçiren gençler, farklılığı yansıtan biçimsel boyutlarıyla sözkonusu cadde ile zamanla özdeşleşerek “yüksel caddesi gençleri” olarak adlandırılmaktadır. Kendileri dışında çevre sakinleri,

* Bu makale, yazarın aynı adla yaptığı alan araştırmasına dayalı olarak hazırlanmıştır.

** Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

gazeteci, yazar, araştırmacı ve diğer ilgililerce yapılan bu tanımın gerçekte neyi ne ölçüde yansıttığı ise merakla değer bir konudur.

“Bir Altkültür Olarak Ankara Yüksel Caddesi Gençliği” adlı bu araştırma işte böyle bir merakın ürünü olarak sosyolojik irdelemeye konu olmaktadır.

Problem

“Kültür” üzerine yapılan değerlendirmelerden biri de “bireyin kültürünün bir sınıfın kültürüne, bir sınıfın kültürünün ise içinde ürediği bir toplumun kültürüne bağlı olarak geliştiği”¹ dir. Bu analojiden, bireyin kültürünün toplumun kültürüne bağlı olarak geliştiği sonucunu çıkarmak mümkündür. Önerme daha açık bir ifade ile “toplumun bireyi günlük hayatında belirlediği” düşüncesine dayanmaktadır. Ancak toplumun belirleyici etkisi karşısında bireyin kendine özgü ifade ve tepki yeteneğinin ne ölçüde dikkate alındığı ise belirsiz kalmaktadır.

Toplum bireyi ne ölçüde belirlemektedir? Eylemi, toplumu merkeze alan tek taraflı bir ilişkiye indirgemek mümkün müdür? Bu çerçevede ortaya çıkan sorularda bireyi ve onun tepki yeteneğini dikkate almayan cevapların sosyolojik planda tatmin edici olmadıkları söylenebilir. Bireye rağmen oluşan ‘belirleyicilik’ ise toplumun birey üzerinde tamamen monoton (tekdüze) bir etkiye sahip olduğu kabulüne dayanmaktadır. Bireyin kişisel talep, irade ve eğilimleri görünür olmayan özelliğine rağmen bu tekdüze etkiye imkan vermemektedir. Burada ortaya çıkan görünür ifade biçimleri ise en somut örneğine *alkültür*lerde ulaşmaktadır.

Farklı toplumsal ilişkiler sistemi olarak altkültürler ait oldukları toplumun, “toplumsallaştırma normlarının ve ilişkilerinin dışında kendi toplumsal normlarıyla yaşayan; farklı (kendine özgü) bir ahlakı ve iletişim biçimini, barınma, eğlenme tarzını, sanatsal faaliyeti”² ile gerçekte bireysel tepki ve ifade biçimlerini grupsal söyleme dönüştürmektedirler. Yani Altkültür, “grup kültürünün egemen kültürden farklı olduğunu ifade eder. Grup üyeleri bu farklılıkları onaylar, devamını arzu ederler.”³ Ancak, toplumun genel-geçer normlarıyla herhangi bir çatışmaya girmeyen altkültürlerin varlığı konunun ikinci boyutu

1 T.S. Eliot, *Kültür Üzerine Düşünceler*, Ankara: Çev., S. Kantarcıoğlu, 1981, s. 11.

2 Taml Bora, “Sosyalizm, Hegemonya ve Altkültür”, *Gençlik ve Altkültürleri*, 1988, s. 5.

3 William J. Goode, *Principles of Sociology*, New York, 1977, s. 59.

olarak gözden uzak tutulmamalıdır. Bununla, her altkültürün topluma yönelik aykırı taleplere sahip olduğu gibi bir genellemenin yanlışlığına dikkat çekilmektedir. O nedenle çatışan ve belirli duyarlıklar çevresinde taleplerini toplumsal söyleme dönüştüren altkültürlere karşılık toplumla bir ölçüde uyum içinde olan altkültürler bu alanda aynı zamanda iki farklı örneği ortaya koymaktadırlar. Gelişen bu anlam farklılığının aşında toplumsal gerçeğin kendisini yansıttığı ileri sürülebilir.

Toplumsal yapının kültürü kendine özgü haline getiren çeşitli altkültürlerin toplumsal ilişkileriyle biçimlendiği düşünülecek olursa burada nasıl bir toplumsal gerçekten sözedildiğini anlamak güç olmayacaktır. Çatışan ve uyum içinde olan örnekleriyle altkültürler hemen her toplum için vazgeçilmez yapı unsurlarıdır. Birbirleriyle zorunlu iletişimin getirdiği çatışma ve uyum topluma belirli bir istikrar içinde gerekli olan dinamizmi de kazandırmaktadır. Aksi halde toplumların dışı kapalı bir uyuma, dinamiklerinden uzak bir durağanlığa yönelmeleri mümkündür. Çağdaş kültürologların yol açtığı bu mantık ise şöyle sürdürülebilir: "Belli ölçüler içinde sadece bireyler arasında (değil, gruplar arasında da çatışma gelişme ve uygunluk için gereklidir." O halde, herşeyden önce altkültürlere ait oldukları toplumsal sınıf ve onun şahsında toplumların dinamik güçleri gözüyle bakmak suretiyle yapılabilecek serinkanlı yaklaşım, onların birer toplumsal tehdit ya da asalak gruplar olarak nitelenmeleriyle ortaya çıkan karmaşayı giderebilir. Bu bakımdan toplumsal yapının vazgeçilmez öğeleri olarak altkültürlerin çeşitli örnekleri bulunmaktadır. Bazan başka kültürlerle, bazan da toplum ile çatışma halinde olabildiği gibi belirli bir soyutlamanın oluşturduğu -kendi içinde- uyuma sahip olmaktadır. Bir toplumun içindeki "bu çeşitten bağlılık ve muhalefetler, düşmanlık duygularını yumuşatarak ve yönlerini şaşırtarak barışı besler." Çatışmanın barışa hizmet ettiğine dair bu paradoks "tahrikin evrensel oluşu" ile açıklanabilir. Daha yalın bir ifade ile "barışın en iyi teminatı tahrikin evrensel oluşudur."⁴

Altkültür

Altkültür, kendine özgü yaşama biçimini kendi grubunda içselleştirmiş ve ona benimsetmiş bir topluluktur. Ancak, bu topluluğun altkültür olarak anlamı onun belirli bir topluma göreliği ile açıklanabilir. Yani herhangi bir altkültür belirli toplum içindeki konumu ile anlam kazanmaktadır. Toplumun genel dokusu ile farklılık arzeden

4 T.S. Eliot, *Kültür Üzerine Düşünceler*, Çev. S. Kantarcıoğlu, Ankara 1981, s. 58.

grupsal her hareketin bir çeşit altkültür olarak tanımı mümkündür. Bu çerçevede ait oldukları toplumların geleneksel değerleri ve yaşama biçimlerinden farklı olan gruplar sözkonusu toplumlarda birer altkültür teşkil etmektedirler: Azınlıklar, çingeneler, göçmenler, kendilerine özgü yaşam biçimleri ile çeşitli gençlik kesimleri, dini cemaatler ilk planda gelen örneklerdir. Burada göçmenlerin en azından ilk kuşakta altkültürlerin tüm özelliklerine sahip olduğu öne sürülebilir. İlk ikisi ise tüm zamanlar için altkültür olma özelliği göstermektedirler.

Gençlik altkültürleri kendi içinde yer aldığı toplumun nitelikleri doğrultusunda oldukça çeşitli örneklerle sahiptir. Bu denli zenginliğin başlıca nedeni "tüm ergenlerin gençlik altkültürünün üyesi"⁵ sayılmalarıdır. Bu olguda, dönemlerin arzettiği özelliklere göre gençlik altkültürlerinden sözedilebileceği gibi, belirli bir yaşama biçiminin gruba özgü ifadeleri nedeniyle ortaya çıkan gençlik altkültürleri de bulunmaktadır. Kuşkusuz her iki kategoride yer alan gençlerin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel hazırbulunuşluk düzeyleri belirleyici bir etken olmaktadır. Köy gençliği, kasaba gençliği, kent gençliği, metropol gençliği, çalışan gençlik, işsiz gençlik, ortaöğretim gençliği, yükseköğretim gençliği bu etkenlerle nitelenen farklı kategorileri oluşturmaktadırlar. Gençlik altkültürleri ise bu kategorilerin her biri içinde "kendine özgü değerleri (uyku, eğlence vb. olgular dahil) davranış biçimleri, konuşması, giyimi (. . .)"⁶ ve diğer toplumsal ifade biçimleri ile kategorinin genel dokusundan ayrılan gruplardır. Ait oldukları kategoriden tümüyle ayrı düşmelerini önleyecek zayıf ta olsa bağlara sahip olan grupların en önemli tepkileri kendi içlerinde gerçekleşmektedir.

Gençleri altkültürlere yönelten etmenler nelerdir? Bu araştırma "yüksel caddesi özeliyle" böyle bir soruya cevap bulmayı da öngörmektedir. Gençlik toplumsal değişmeden etkilenen kesimlerin başında gelmektedir. Teknolojinin günlük hayata getirdiği yeni standartlar karşısında toplumun aynı hızla yeni değerler yaratamamasının ortaya çıkardığı "boşluğun" toplumsal etkileri en çok gençler üzerinde etkisini göstermektedir. Üstelik geçiş halindeki toplumlarda çeşitli nedenlerle kuşaklar arasında meydana gelen kopuklukların gençleri yeni bağlantılara ve yeni arayışlara zorladığı ise bir gerçektir. Bu yüzden gençler zaman zaman yeni değerler arama çabasına girmekte ve bazan çevre-

5 Dorothy Rogers, "Ergenlikte Kültür ve Yabancılaşma", Çev: İpek Gürkaynak, *Ergenlik Psikolojisi*, Ankara 1985 içinde, s. 294.

6 *Aynı*, s. 290.

den tamamen koparak yabancılaşan yaşayışlara(. . .)”⁷, aykırı tutum ve davranışlara itibar etmektedirler. Bunun grupsal ifadesi de aykırı yaşama odaklanmış altkültürlerdir.

Gençlerin toplumsal sorunlar karşısında geliştirdikleri tutumlar geleneksel yaklaşımların dışına yöneldiği zaman toplumla; bireysel ve grupsal çabalara indirgenildiğinde ise yakın çevre (aile, okul, sokak vs.) ile çatışmalara dönüşmektedir. Burada ortaya çıkan tüm yaklaşımlar ise sanayileşme ekseninde gelişmektedir. O halde bu konuda ciddi mesafe katetmemiş ve açıkçası sanayileşmemiş ülkelerle sanayileşmiş ve hatta bu aşamayı geride bırakarak son yıllarda “information toplumu” adıyla şöhret bulan bir toplum modeline yönelmiş olan ülkeler ve gençleri arasında ilgi ve etkinliklerde olduğu gibi sorunlarda da temel farklılıkların olduğu düşünülebilir. O nedenledir ki sanayileşmiş ülkelere özgü bir bunalım gençliğinden sözedilmektedir. İngiltere’de *Teddy Boy*’larla birlikte onların yaşadığı dönemde ortaya çıkan “meşin ceketliler”; meşin ceketli, motosikletli, kavga ve dövüşü seven özellikleriyle tipik birer bunalım gençliğidirler. Aynı şekilde ikinci dünya savaşı sonrasında “savaşma, seviş!” sloganıyla ortaya çıkan “hippyler” bunalım ve protesto özellikleriyle bu çerçevede açıklanabilecek bir söylem grubu oluşturmuşlardır.

Problem, henüz bütünüyle sanayileşmemiş ülkeler gibi Türkiye’deki gençlik hareketleriyle altkültürlerde odaklanan aykırı yaşama biçimlerinin dünyadaki benzerlerine rağmen ait olunan ülkenin toplumsal gelişmeleriyle ne denli paralel gittiğidir. Doğrusu bu konuda ciddi kuşku bulunmaktadır. Acaba gençleri altkültürlere yönelten etkilerin ne kadarı yaşanan toplumun genç insanlar üzerindeki yaptırım, tehdit ve benzeri olumsuzluklarını yansıtmaktadır? Türkiye’de gençlik altkültürleri arasında aykırı yaşama biçimleriyle farklılaşan bir Bağdat caddesi, bir Tunalı Hilmi, bir Yüksel Caddesi gençleri için Batı’daki benzerlerinde olduğu gibi mekanik özellikler onların grupsal söylemlerinde ne denli etkili olmaktadır? Yoksa bu gençler ve gençlik kültürleri yabancı ve farklı toplumların (kültür ve uygarlıkların) ürünü olan yabancı ruhlu duygular, elemeler, acılar ve fantazilere mi öykünmektedirler? Açıkçası Türkiye’deki gençlik altkültürlerinin (varlık nedeni bizatihi kendi toplumlarında yaşamaktan kaynaklanan bir toplumsal gerekçeye mi sahiptir? Yoksa sanayi ötesi toplumların ‘empoze ettiği’ sorunlara mı sahip çıkmaktadır?

⁷ *Çeşitli Ülkelerde Gençlik Sorunları*, Panel, Derleyen: F. Gürsoy, B. Gökyay; Yay: Yüksek öğretim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara 1971, s. 25.

Ankara yüksel caddesinde bazı gençlerin ortak yaşama biçimlerinin karakterize ettiği tipik bir gençlik altkültürünü konu edinen bu araştırma ilk planda genel toplumsal dokuya sözkonusu kültürün soru ve sorunlarıyla bakmayı amaçlamaktadır. Türkiye’de “toplumsal dokuya altkültür kavramının sorunlarıyla bakmak şimdiye dek yapılmamış ve yapılmasında fayda olan” bir çaba olarak gözükmektedir. Gerçekten bu konuda ortaya konan soruların altkültür özelinde cevap bulması beklenen faydayı temin edebilecek yetenektir. O halde bugüne kadar dışarıya dayalı ve tamamen gözlem ve izlenimlerle varlığından sözedilen altkültürlücrin sosyolojik çerçevede bilimsel irdelemeye tabi tutulması gereği çalışmanın sonuçları konusunda teşvik edici olmaktadır. Bu itibarla araştırmada bir takım gençleri Ankara yüksel caddesinde farklı, bir ölçüde aykırı yaşama odaklanmış bir gençlik altkültürü oluşturmalarına neden olan etkenler öncelikle gençlerin yakın çevre ve toplumdaki beklentileri doğrultusunda irdelenmektedir. Bunun için de temel çıkış noktası onların toplumsal ve evrensel soru ve isteklerinin neler olduğu gerçeğidir. Açıkçası bu altkültürü meydana getiren temel öğeler nelerdir? Çağın yükselen değerleri metropolde bir caddede gelişen, çevreden ve bir ölçüde toplumdaki kopuk ifade ve etkileşim biçimleri ‘marjinal’ (nev’i şahsına münhasır) kalmaya mahkum mudur? Yoksa bu caddeden toplumun temel kültürü ile bütünleşen orijinal bir kültür akışı beklenebilir mi? Bu alt kültür kendi iç sorunları ve toplumsal talepleriyle kendi ülke ve toplumuna ne ölçüde tanıklık etmektedir?

Bütün bu sorulara altkültürün kendi talepleri doğrultusunda araştırma içinde cevap bulunmaya çalışılmaktadır. Esasen araştırmamızın amacı belirli bir gençlik altkültüründen hareketle Türk gençliğinin sorunlarına daha sonra da toplumun genel dokusuna ışık tutmaktadır. Gösterdiği altkültür özellikleriyle Ankara Yüksel Caddesi gençleri bu amaçla seçilmiştir.

Yöntem

Evren ve Örneklem: Araştırma evrenini Ankara Yüksel caddesini ‘mekan edinen’ ve gerek kendilerince, gerekse başkaları tarafından (çevre, basın ve araştırmacılar) sözkonusu caddenin adı ile anılan gençler oluşturmaktadır. Yüksel caddesi gençliğinin şöhret bulan toplumsal ifade ve etkileşim biçimlerine sahip olmayan, kendileri için böyle özel bir nitelermeyi kabul etmeyen gençler evrene dahil edilmemiştir.

Örnekleme alınan gençlerle daha önce hazırlanan “Gençlik Sorunları Anketi: Ankara Yüksel Caddesi Gençliği” başlıklı anket çevresinde

yüzyüze konuşulmuş mevcut sorulara bu şekilde doğrudan cevaplar alınarak ankete geçirilmiştir. Bu çerçevede kişisel bilgiler üzerinde yer alan sosyo-ekonomik ve kültürel köken ile ilgili soruların yanısıra gerçek bir farklılaşmayı yansıtacak olan açık uçlu sorularla da desteklenmiştir. Bu sorular yabancılaşma, anomi, ulusal kültür, aile, arkadaşlık, arabesk, müzik, Bağdat caddesi gibi konulara ilişkin güncel toplumsal kültür sorunlarıdır. Bu sorulara ek olarak anketin içerik ve güncel amacına yönelik görüş ve tepkilere yer verilmek suretiyle değerlendirilmeye alınmıştır.

Anketlerden elde edilen bulgular tablolara dökülerek analiz edilmiştir. Değerlendirme, tablolaştırılan bulgular ve yüzyüze yapılan görüşmelerin hedefleri doğrultusunda ortaya konan analizlerle gerçekleştirilmiştir.

Örneklem grubunun cinsiyete göre dağılımı Tablo 1 de görülmektedir.

Tablo 1. Örneklem Grubunun Cinsiyete Göre Dağılımı (%)

Cinsiyet	Dağılım	%
Erkek	27	33.8
Kız	50	62.5
Diğer (eşcinsel)	3	3.7
Toplam	80	100.0

Gençlerin yaşa göre dağılımları ise tablo 2 de yer almaktadır.

Tablo 2. Örneklem Grubunun Yaşa Göre Dağılımı (%)

Yaş	Dağılım	%
15-18	8	10.0
19-24	66	82.5
25 ve üzeri	6	7.5
Toplam	80	100.0

İşlem: Anket formuyla elde edilen bilgiler frekansların ve yüzdelerin hesaplanması ve bazı değişkenlere kaykare (Chi-Square) anlamlılık testi uygulanması yoluyla analiz edilmiştir. Frekans ve yüzdelerin hesabına ilişkin sonuçlar tablolar halinde araştırmanın "bulgular" bölümünde, bazı ilişkilerde anlamlılık arayana kay-kare ise "değerlendirme" bölümünde yer almıştır.

Genel Değerlendirme

Sonuçları bakımından toplumsal olan her bir olayın ait olduğu “toplumsal iklim”in kendi doğasına uygun gelişmelerle açıklanması kadar tabii bir şey olamaz. Bu itibarla Türk gençlerinin sorunları “hiç kuşkusuz ki bir yandan dünyanın hemen her yerindeki gençlerde görülen bazı sorunlara benzerken, bazıları özellikle içinde yaşadığımız toplumdan ve ulusal çocuk yetiştirme biçimimiz (eğitim sistem ve ve anlayışı) den kaynaklanır”⁸.

Bireyle toplum arasındaki kaçınılmaz ilişki belirli bir dengeyi kuramadığında toplumsal yapının önemli dayanaklarından yoksun kalması sözkonusu olmaktadır. Çünkü, toplumsal yapının birinci işlevi kendi kendini sürdürmektedir. Bu bakımdan yapının temel bir ögesi olarak bireyin önemi ortaya çıkmaktadır.

Toplumsal yapının kendi kendini sürdürme işlevi ise eğitim yoluyla gerçekleştirilir. Eğitim yoluyla hayata ve topluma hazırlanan –sosyolojik yaklaşımla ‘toplumsallaşan’ bireyler toplumsal yapının kendi kendini sürdürmesinde etkin ve önemli rol üstlenmektedirler. Bunun tersi de mümkündür: Eğer toplumsal yapıda bir takım çözümler sözkonusu ise yapının temel öğeleri olan bireylerin toplumsallaşma ve toplumsallaştırılma süreçlerinde bir şeylerin iyi gitmediğini düşünmek gerekir. Bu aşamada toplumsallaşma ortamlarının gözden geçirilmesi nelerin hangi noktada iyi gitmediğinin saptanması olaşık toplumsal çözümler için gerekli olan önlemlerin başında gelmektedir. Bireyleri toplumsal yapının önemli bir ögesi haline getiren toplumsallaşma süreci istenen değişimleri belirli kademelerde gerçekleştirir. Bu sürecin ilk kademesi ailedir. Çocuk doğar doğmaz ailede başlayan eğitim, daha sonraları okullardaki örgün eğitimle arkadaş grupları içindeki etkileşim ile radyo, gazete, televizyon, sinema gibi kitle iletişim araçları, sanat düşünce ve edebiyat eserleri ile sürdürülür. Böylelikle toplumsal değerler eğitim yoluyla bireye aktarılmış olur.

Toplumdan eğitim yolu ile bireye aktarılan bu değerler toplumsal yapının kendi kendini sürdürmesini sağlayacak en gerçekçi ‘malzemeler’dir. Çünkü, mesajı ‘değerler’ olan bu malzemenin birey tarafından içselleştirilmesi birey toplum dengesinin de sağlanması anlamına gelmektedir. Ancak, bazan toplumsal değişimin hızına bağlı olarak toplumlarda gelişen teknoloji ve mevcut toplumsal değerler arasında bir mesafe –sosyolog Ogburn’un deyişiyle– bir boşluk meydana gelir.

⁸ Aysel Ekşi, *Çocuk, Genç, Anne ve Babalar*, Ankara Ekim 1990, s. 277.

Bu boşluğu, çokça ve uzun süreli yaşayan toplumların genç kuşaklara kalıcı, tutarlı ve etkili değerler aktarması mümkün olmaz. Bir başka deyişle eğer bir toplumda teknoloji ve değerler dengesi gerçekleşmez ise bireye aktarılan sadece ve sadece toplumsal çelişki bunalım ve dengesizlikler olacaktır.

Bu tür olası “dengesizlik durumlarında aktarılan olgu ve kavramlar bireyi teknolojik uyumsuzluğa, ideolojik karmaşaya itmekten başka bir işe yaramaz. Onu çevresine yabancılaştırır”⁹. Bu olgudan, ailenin, sokağın, okulun ve kitle iletişim araçlarının birer toplumsallaşma ortamları olarak gereken işlevleri yerine getiremediği sonucu çıkarılabilir. Bu nedenle bireyi toplumsal hayata hazırlama işlevindeki eğitim ailede, sokakta ve günlük hayatta sözkonusu işlevini yerine getirmemiş sayılır. Bunun doğal sonucu olarak kişilerin aileleriyle, eşyle, işiyle ve okuluyla ilgili ilişkilerinde olumsuzluklar başgöstermektedir. Üstelik hızlı toplumsal değişmeye bağlı olarak eskiden ve sarsılan toplumsal değerlerin yerine daha güçlü ve inandırıcı olan yenileri konulamadığı, genç kuşakların derin şaşkınlığına eski ve yeni arasındaki tedirgin kararsızlığına sağlıklı rehberlik geliştirilmediği sürece olumsuzlukların toplumsal yapıda giderek artan bir çözülmeye yönelmesi beklenir.

Herhalde bu çözümlenin başında da genç kuşakların başta aile olmak üzere sokaktan, okuldan ve nihayet toplumdan uzaklaşma eğilimleri gelmektedir. Aykırı yaşama odaklanmış nitelikleriyle *altkültürler* bu aşamada tipik birer uzaklaşma nedenidirler. Bu eğilim tümüyle toplumdan soyutlanmış bir yaşamdan çok topluma ilişkin taleplerin otonom yapıda grupsal bir ifadesi olarak anlaşılmalıdır. Toplumun birey üzerindeki tekdüze etkisinden başlayarak toplumsal değişmeye bağlı olarak ortaya çıkan tüm etkilenmelere karşı olanca tepkilerini kendi içlerinde pekiştiren altkültürlerin toplumun temel kültür akışında getireceği orijinal katkı ancak onların taleplerinin kendi içinde irdelenmesiyle mümkün olabilir. Bu durum genel toplumsal dokuya altkültürlerin sorunlarıyla bakmak anlamına gelmektedir.

Bu gençleri yüksel caddesinde aykırı yaşama yönelten etkenler onların toplumsal kurum ve değerler karşısında geliştirdikleri felsefe ile açıklanabilir. Ortaya çıkan felsefenin pratik sonucu ise toplumun çeşitli ünitelerinden kendilerine dayatılan taleplerle örselendiğini düşündükleri yaşamlarının yüksel caddesinde belirli bir dengeye ve anlama

⁹ Emre Kongar, “Türkiye’de Eğitim ve Öğretim Sorunu: Nasıl Bir Kuşak Yetiştiriyor?”, *Milliyet Sanat Dergisi*, 12 Aralık 1977, S. 255, s. 3.

dönüştürme çabasıdır. Yüksel caddesi onlar için hayata anlam kazandırılan bir mekan (ortam)dır.

Babalarının gelir kariyerine göre üç gruba ayrıldıklarında bu gruplara mensup gençlerden, yüksel caddesini hayatlarına anlam kazandıran yer olarak görenlerin sayıları arasında anlamlı farklılık belirlenmiştir. ($X^2 = 13.14$, $p < 01$). Örneğin babanın aylık gelir ortalaması 1-2 milyon arasında olan gençlerin 19'u, 3-5 milyon arasında olanların 26 sı, gelir düzeyi 6 milyon ve daha yukarı olanların ise 7 si yüksel caddesini "hayatlarını anlamlı kılan ortam" olarak kabul etmektedir. Bu üç değere "kaykare-uyum testi" uygulandığında $X^1 = 13.14$ sonucu elde edilmiştir ki bu değer $p = 0.5$ düzeyinde anlamlıdır. Gerçekte babanın gelir kariyeri ile ilişkili olan bu durum, sözkonusu cadde gençliğinde olduğu gibi gençlerin yalnızca toplumsal eğilim ve tercihlerini değil eğitsel tercihlerini eğitimden beklenti düzeylerini de etkilemektedir. Eğitim Sosyologu Tyler, *Eğitim Eşitsizliğinin Sosyolojik Boyutu* adlı eserinde "belirli bir zaman içinde babanın gelir seyirinin ne ölçüde güvenilir oluşunun yani baba gelirinin istikrar ya da istikrarsızlığının çocuğun hayata dönük tercihlerinde (kısa yoldan hayata yönelici meslek mi veya uzun süreli eğitim mi?) belirleyici olduğunu Lean (1972)'in "eğitsel tercih teorisi"ne dayanarak açıklamaktadır¹⁰.

Yüksel caddesine hayatlarına anlam kazandıran yer olarak tanımlayanların % 76lık oranına karşılık % 24lük bir oran bu caddeyi hayatlarının anlamı ile ilgili görmemektedir. Bu iki değer arasında caddeyi hayatının anlamı olarak gören grubun lehine anlamlı farklılık bulunmaktadır ($X^2 = 19.0$, $p < 001$).

Babanın gelir düzeyi yüksel caddesinde ortaya çıkan bu beraberlikte ekonomik farklılıkların (ailelere dayalı sosyo ekonomik etkenler) önemli olmadığını düşündürmektedir. Aralarında "simitle idare edenler" olduğu gibi maddi sıkıntı çekme yalnızca % 3.8 dir) de bulunmaktadır. Bu heterojen yapı onları "para" ve "pahalı marka" ölçütlerinin beraberlik nedeni olduğu diğer altkültürlerden (*Bağdat Caddesi, Yuppiler, Euruppiler* vs.) farklı kılan en önemli etmendir. Sosyo-ekonomik köken farklılığın önemli olmayışı noktasında Tunah Hilmi Gençliğine benzemekle beraber etkinliklerine temel olan felsefeler açısından bu cadde gençliğinden ayrılmaktadır. Kaldı ki sadece, "gençlerin hava atmasına tanıdığı olanak" nedeniyle bir buluşma yeri olarak seçilen *Tunah Hilmi Caddesi*'nde buna uygun olarak kız tavlama

10. William Tyler, *The Sociology Educational Inequality*, London, 1977, Bölüm 1-2.

ve çokça kızlara hava atma çevresinde oluşturulan “yaşama biçimleri”nin kendi kulvarı dışında değerlendirmeye konu olabilecek bir felsefesi bulunmamaktadır¹¹.

“Hayata anlam kazandırma çabası” büyük ölçüde kaybedilen (ya da öyle sanılan) anlamın telafisine yönelik bir çabayı işaret etmektedir. Yüksel caddesinde kendilerine özgü etkinliklerle hayatlarına anlam kazandırdıklarını söyleyen bu gençler acaba bu anlamı nerede kaybetmiş olabilirler? Bazı toplumsal kurum ve değerleri kabul ve reddleriyle ilgili tercihlerinde esas olan etkenler, gençlerin hayatlarının kendilerince örselendiği, anlamını yitirdiği sanılan noktalara ışık tutmaktadır.

Aile kurumuna karşı geliştirilen çekinceler bu etkenlerin başında gelmektedir. Söz konusu ilişkiler kategorik olarak ele alındığında aile kurumuna karşı gençlerin % 41 i olumlu, % 47 si olumsuz, % 17 sinin de tarafsız yaklaştığı görülmektedir. Bu üç değer arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır. ($X^2 = 8.3$, p. 0.5). Değerlendirmelerin tümünün nün olumlu yaklaşıma konu olmaması gençlerin aile kurumuna karşı çekince ve tereddüt taşımakta olduklarını göstermektedir. Onlar için “belirli kâhplarda insan üreten fabrika” olan aile, en çok “üretim işlevindeki” müdahale ve yaptırımlarıyla eleştiriye konu olmaktadır. Açık uçlu sorulara yansıtıldığı gibi ailenin müdahaleci koruyucu ve kollayıcı işlevi sonuçta onlara göre aileyi, “çocuğun öğütülme ve evcilleştirme kabini” haline dönüştürmektedir.

Başta müdahale olmak üzere “koruma ve kollama”nın her türlü-süne karşı olan gençler bu çerçevede daha da ileri giderek “şefkat (sevecenlik)” gibi geleneksel ailevi duyarlıklara da karşı çıkmaktadırlar. Açıkçası müdahale, korunma, şefkat gibi kuruma özgü geleneksel işlevler onları mutlu kılmaktan çok mutsuz etmektedir. Bir dengeğin babasının baskıcı olmayan “liberal iyiliği (şefkati)ni” dahi sevedemediğini söylemesi bu çerçevede anlaşılabilir. Ne var ki, aile kurumuna karşı bu sert tutumu paylaşmakla birlikte temel tutumlarını kurumun gereksizliği noktasına odaklayan % 41 lik oranın diğerleri karşısında ortaya çıkan olumlu yaklaşımlarını ise altkültürün yaşadığı toplumun (toplumsal sınıfın) değerlerinden tümüyle soyutlanmadığını göstermektedir. Aileye karşı ortaya konan tüm eleştirilere rağmen gençlerin ailelerinde anne-baba eksenini gerekli bir öğe olarak algılamaları

¹¹ Tunali Hilmi Caddesi’ndeki bu farklı gençlik kültürü için ayrıca Bkz: Mehmet Şenol, “Bir Cadde Gençliği”, *Yeni Olgü*, Yıl 3, Yeni Dizi, Ocak 1984, s. 16-20.

geleneksel ve modern (eski ve yeni) arasında henüz kesin tercihlerinin olmayışı olarak ta yorumlanabilir Öte yandan yeni bazı araştırmalar arkadaşlığın önplanda olduğu tüm grupsal hareketlerde gençlerin “anne-babalarını arkadaşlarına oranla kendilerine daha yakın hissettiklerini”¹² ortaya koymaktadır ki bu araştırmada olumlu ve olumsuz yaklaşımları gösteren % 41 ile % 47 oranları arasında çok az farklılığın bulunması da bunu düşündürmektedir. Gençlerin sosyal atomlarındaki bu karakter* ancak ait oldukları sınıfın genel karakteri (değerleri ve yaşama biçimleri) ile açıklanabilir.

Gençler arkadaşlığa büyük önem atfetmektedirler. “Çağdaş akrabalık” olarak niteledikleri arkadaşlığın adeta bir çeşit “sığınak” işlevinde algılandığı gözlenmektedir. Bu durum, aile kurumu ile birlikte mevcut yaşama biçimlerine karşı yer yer çok keskin ifadelerle sahip olan bir tutum için normal görülebilir. Ancak, gençleri çağdaş akrabalık kurmaya iten etkenlerin hangisinin onlar için temel olduğu ise açık değildir. Yani bu araştırma için şunu demek mümkün olmaktadır: Aileleri, “anne-babaları ile olumlu ilişkileri olan gençlerin arkadaşları ile ilişkileri de olumlu”¹³ dur.

Örneklem grubu aileleri açısından irdelendiğinde aileleri ile ilişkileri iyi olanlar olduğu gibi iyi olmadığını da belirtenler bulunmaktadır. Her iki ilişkinin oranları ise birbirine oldukça yakındır (% 41 - % 47). Buna rağmen her iki oran için “aile çağdaş akrabalık” olarak nitelenmektedir. Bunun anlamı ise şudur: Gençler açısından ailelerde iyi gitmeyen bir şeyler vardır. Beklentileri gerçekleşmediği gibi ailenin talepleri, müdahaleleri ve yer yer yapılan baskılar kendilerinin deyişle onları “dışarı kaymaya” zorlamaktadır.

Böyle bir kaçısa bağlı olarak gelişen akrabalık abartılı bir beraberliğe dönüşmektedir. Örneklem grubunu meydana getiren deneklerin % 94 ü (75) arkadaşlarını, aileyi meydana getiren temel özellikler örgüsü içinde görmektedirler. Bunlardan ancak % 5'i oluşturulan beraberliklere karşı kuşkularını dile getirmektedir. Bu durumda denilebilir ki gençler arkadaşlığa aile kurumunun geleneksel işleviyle yaklaşarak

12 Üstün Dökmen, “Ailelerin Yanında ve Yurtlarda Kalan Üniversite Öğrencilerinin Üniversitedeki ve Lisedeki Sosyal Atomlarının Karşılaştırılması”, 7. Ulusal Psikoloji Kongresi'ne Sunulan Bildiri, Ankara 1992.

* Sosyal Atom: bir kişinin sosyal atomu bu kişiyi sosyal ve kültürel açıdan etkileyen, onun için önemli kişiler topluluğu demektir. *Moreno*'dan aktaran Ü. Dökmen, *Bkz: Dökmen, a.g.k.*, 1992.

13 Nuran Hortaçsu, *İnsan İlişkileri*, Ankara: Tarihsiz, s. 87.

bir çeşit çağdaş aile olarak nitelenebilirler. Bir gencin “benim ailem arkadaşlarımdır” şeklindeki orijinal betimlemesi bu durumu açıklamaktadır. Nitekim % 67.5 lik bir oran yüksel caddesini hayatlarına anlam kazandıran ortam olarak görmektedirler. Kuşkusuz bir gençlik hareketine sahne olan bu ortam (cadde) en çok hareketin “arkadaşlık” boyutu ile bu gençlerin hayatını farklılaştırmakta onların deyiimi ile hayatı anlamlı kılmaktadır. Bu da ailede bulunmayan ya da kaybedilen anlamın Yüksel caddesinde telafi edildiğini düşündürmektedir. Anlam ve işlevi tartışılan aile kurumunun yerine kaybedilen bu değerlerin arkadaşlıkta bulunduğu sonucu çıkmaktadır. Bu durum arkadaşlığın ailenin yerine “ikame” çabası olarak nitelenebilir.

Aileler onların dinledikleri müziğe, eve giriş çıkış saatlerine, arkadaşlarına hasılı herşeylerine karışmakta her vesile ile müdahalede bulunmaktadırlar. Oysa arkadaşlar böyle değildir. Bir denek ifadesinde ortaya çıktığı gibi arkadaşlık “insana dair herşeyin en samimi ve katıksız görüşülüp tartışıldığı bir cumhuriyettir.” Bir başka deyişle analojinin ilk öncülleri olarak aile ataerkil ve totaliter bir sistem, arkadaşlık ise sisteme alternatif olan bir çeşit cumhuriyettir. Cumhuriyetin getirdiği eşitlikçi anlayış ailenin anne-baba bağımlılığında ortaya çıkan hiyerarşik yapısına tercih edilmektedir. Yüksel caddesi gençlerinin yöneldiği bu aşama ise sadece bu cadde gençleri için değil tüm gençler için arkadaşlıklara ilişkin temel tercih nedeni olabilmektedir. Çeşitli araştırmalar bu gelişmeyi doğrulayarak gençlerin, “anne-babalarına bağımlı olduklarını, buna karşın arkadaşları ile eşit ilişkiler içinde olduklarını”¹⁴ ortaya koymaktadır.

Yüksel caddesi gençleri farklı müzik dinlemekte, farklı giyinmekte, farklı tüketim alışkanlıkları geliştirmektedirler. Ayrıca kadın-erkek ilişkileri, cinsellik, dini inanç ve tutumlar eğitim gibi toplumun bakışı belli olan toplumsal değerlerine farklı yaklaşımlar içinde oldukları gözlenmektedir. Yaşam biçimlerinde ortaya çıkan bu ayrıntıyı herhalde en iyi “*farklılık duygu ve psikolojisi*” açıklamaktadır. Gerçekte, “anne ve babadan özerk ve farklı olma ve bunu dışarı vurma ihtiyacı” tüm altkültürler için geçerli gibi gözükken farklı olmayı açıklamaktadır¹⁵. “Çocukluğumdan beri hep farklı şeyleri istedim” diyen bir denek, bu bireysel yeteneğin grubu karakterize eden özelliklerini ise şöyle açıklamaktadır: “Biz farklıyız: düşünce, giyimde ve yaşama biçimlerinde farklıyız.”¹⁶ Bu yaklaşım, deneklerin ortak cevaplarında ortaya

14 Hortaçsu, a.g.e., s. 88.

15 Dicke Hebdige, *Gençlik Altkültürleri*, 1988, s. 57.

16 “Yükselli” genç Sertaç Özgür’le yapılan konuşma.

çıkan bir genellemeyi de beraberinde getirmektedir. Bu gençler zamanla birer tepki hareketi olan diğer altkültürlerden de ayrılmaktadırlar. Bunlar içinde mirasçılığında sözedilen *altmışsekiz gençliği* de yer almaktadır. İçlerinden % 28.7 sinin mirasçısı olduklarını belirttiği *altmışsekiz hareketini* onların son yıllarda protesto ettikleri konuları başlatan bir hareket olduğu görüşündedirler. Ama *hippy* olan bu insanların bütün etkinlikleri mekan tuttıkları parklarla sınırlı kaldı. Sevgi ve barış diyen hippyler seslerini dışarıya pek fazla duyuramadılar. Çünkü onlar korkaktılar ve korkarak protesto ediyorlardı. Oysa altkültürün barıştan çok bir protesto yüklü müziği olan metalica-rock hippylerin bir zamanlar "sevgi ve barış ile beceremediklerini şiddetle, daha sertleşerek yapma çaba'mı"¹⁷ dile getirmektedir.

Burada dikkati çeken şey mirasçılığında söz edilen gençlik, altmışsekiz gençliğinin evrensel kültür ikliminde ortaya çıkan ürünleri (hippyler) dir. Oysa yine bu tarihten adını alan Türkiye'nin kendi kültür ikliminde ve kendi toplumsal koşullarıyla açıklanabilecek bir altkültür vardır. Nedense bu kültür onlar için herhangi bir çağrışımına neden olmamıştır. Türkiye'deki bu altkültür "son derece popülisttir. Bu bakımdan onlar için halk daima masumdur. Herşey bu masum olan halk için yapılmalıdır. Halk adına geliştirilen duyarlıklar onları alabildiğine hoşgörüsüz yapmıştır. Ülkenin her türlü sorunuyla ilgilidiler. Kendilerini tüm konularda duyarlı kılan ideolojilerine aşırı derece bağlılıkları sözkonusuydu. Bu bağlılık onları kendi aralarında dayanışmacı ve paylaşımcı yapmıştı"¹⁸. İşte bu özellikleriyle Türkiye'deki 68 kuşağının onlar için sözkonusu edilmemesi hareketin hangi gelenek üzerinde geliştiğini ortaya koymaktadır. Herşeyden önce farklı sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel kaynaklara gönderme (atıf) yapılmaktadır. Bu da ait olunan ülke, toplum ve bir ölçüde toplumsal sınıflar değildir. Belirli ölçülerde sözkonusu birikim (kaynak) üzerinde gelişmeyen altkültürlerin temel ulusal kültürle kaynaşması güçtür.

Altkültür için ortaya konan retorik kendi toplumsal koşullarını yansıtmaması halinde ait olduğu topluma inandırıcılığı kalmayacaktır. Kaldı ki, altkültürün kendi toplumsal koşullarından uzak bir retorik üzerinde yürümesi yaratıcılığı da engellemektedir. Sanatta, düşünce ve müzikte, inanç ve tutumlarda kendi retorikinin orijinal söylemine sahip olmayan altkültürler doğal olarak başka kültürlerin sanat, düşünce,

¹⁷ Serpil Çevikcan, "Ankara'nın Aykırıları", *Milliyet*, 12 Haziran 1190, s. 2.

¹⁸ "Altmışsekizliler Ne Diyor? Şaban İba-Ahmet Naci Akgün-Alev Er", *Cumhuriyet*, 22 Aralık 1992, s. 12.

müzik, inanç ve tutumlarına yönelmekle hareketi kaynağında (yerel çerçevede) sınırlamaktadır. Gerçekte böyle bir sınırlılığın ise ne ölçüde altkültür olma koşullarına sahip olduğu tartışmalıdır. Çünkü, “her yeni altkültür kendilerine uygun endüstrileri besleyen yeni eğilimler, yeni görünüm ve müzikler yaratır”¹⁹. Amerika’da egemen kültür karşısında uğradıkları ‘acculturation (kültürsüzleştirme) un zorladığı retorik, zencilere altkültürün tüm dinamiklerini yaşamalarına imkan tanımıştır²⁰. Bu bakımdan “Amerika’nın güney eyaletlerinde köleler ve onların torunları belki de yalnız ve kültürsüz bırakılmanın patlaması sonucu, köleliğin kaldırılmasından az sonra dünyanın hiçbir yerinde bir benzeri olmayan ‘caz müziği’ni yarattılar”²¹.

Esasen burada görüldüğü gibi kendi toplumsal koşullarıyla açıklanabilen çabalar aynı zamanda altkültüre özgü ürünlerin ortaya konma nedenidir. Caz, altkültürlerin temel kültür akışına en büyük armağandır. Kültüre kazandırılan bu zenginliğin özellikle zenciler için önemli bir işlevinden sözedilebilir. Yüzyıllarca kendi kültür platformlarına mahkum edilmiş olan zenciler caz aracılığıyla egemen kültüre kaynaşma olanağını bulmuşlardır.

Altkültürlerin Batılı örneklerinin hemen tümünde zencilerin “caziyla” örneklenen özgün boyutu görmek mümkündür. *Rock*, *Metal* ve son yılların popüler türü olan *rap* müziğinin altkültürlere dayalı bir gelişim serüveni oluşu bunu doğrulamaktadır. Başka müzik kültürünü paylaşan altkültürlerin kendilerini orijinal kılan başka özellikler de yakalamaları mümkündür. Ayrıca kendi çevresine söyleyecek bir şeyleri olduğu sürece altkültüre has herhangi özgün bir boyutun ortaya çıkması kaçınılmaz olmaktadır. Bu durum, altkültürlerin “dışavurumcu” özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Dışavurulan ise altkültürün retoriğini oluşturan temel sorunlardır: Yerleşik kurallar, kendi dışında alınmış kararlar, müdahaleler, statülerin diğerlerine göre düşüklüğü, hayat standartlarındaki gerileme, toplumsal baskılar ve gelecek kaygısı vs. Kuşkusuz bütün bunlar altkültürün ait olduğu toplum içinde anlam kazanmaktadır. İşsizliğin olmadığı bir ülkede işsizliği protestoya dayanan bir altkültür ne denli gerçekçi olabilir? Aynı şekilde ahlaken herşeyin yolunda gittiği bir toplumsal sistemde salt ahlaki söyleme sahip olan grupsal bir ifadenin kendini kitleye inandırması mümkün

19 Hebdige, *a.g.e.*, 1988, s. 68.

20 Caz’ın burada ortaya konan bu işlevi için ayrıca *Bkz*: Gard Hatje et Dennis Stock, *Plasir du Jazz*, 1959, s. 147-151.

21 Filiz Ali Laslo, “Caz Sanatı Afrika Kökenli Bir Gelenekten Doğdu; Çeşitli Akımlarla 1970’lere Dek Etkisini Sürdürdü”, *Milliyet Sanat Dergisi*, 5 Kasım 1976, S. 204, s. 4-6.

olabilir mi? Dolayısıyla altkültürler genelde yaşadıkları toplumun, özelde ise ait oldukları toplumsal sınıfların kendilerine yansıyan olumsuzluklarına karşı birer tepki hareketi olarak ortaya çıkarken toplumsal sınıftan toplumun bütününe (geneline) ilişkin olan kaygıları da bu çerçevede dile getirmiş olmaktadır. Örneğin Punklar İngiltere’de “sadece artan işsizliğe, ahlaki değerlerin değişimine, yoksulluğun artmasına, toplumsal depresyona doğrudan tepki göstermekle kalmıyor, aynı zamanda kesinlikle geçerli ve gerçekçi olan (...) rock kurumu retorığının karşıtı olan bir dili oluşturarak İngiltere’nin çöküşü olarak adlandırılan olguyu dramatize ediyorlardı”²².

Batı’da altkültürlerin ilk örnekleri orta sınıf değerlerine yönelen işçi sınıfı ile Amerikan mozayığı içinde yeri yasallaşan zenciler arasından çıkmıştır. Her iki gelişme de bu örneklerin ait olunan ülkelerin toplumsal koşulları içinde bir açıklamaya sahip bulunmaktadır. İkinci kuşağın yeni değerlere ve dönüşümlere uyum / uyumsuzluğunun ortaya çıkardığı bu gelişmelerde gençlik altkültürleri tepkilerini iki boyutta gerçekleştirmişlerdir: Birincisi kendi çevre koşullarını (aile, sokak, mahalle, okul, öğretmen, polis) aşağılama; ikincisi ise toplumsal koşullara yerleşen egemen kültür ve değerlerine geliştirilen tepki. Bu iki boyutu meydana getiren öğeler ne kadar çoğalrsa, altkültür o kadar zengin bir retoriğe ulaşmaktadır. Bir diğer deyişle eğer temel tepkileri meydana getiren öğeler (karşı olunan tüm ünite ve değerler) ne kadar azalrsa bu durum altkültürün ömrünü de azaltabilecek bir yetenek arz etmektedir.

Yüksel caddesi gençlerine burada altkültürler için öngörülen standartlar açısından bakıldığında—tepkkiye dönüştürülen konularda—dünyadaki benzerleriyle paralellikler göstermektedir. Ancak konular ait olunan toplumsal sistem açısından aynı paralelliğe sahip bulunmamaktadır. Bu farklılık altkültürlerin ait oldukları toplumsal platform (ülkelerin ulusal kültürü ile toplumsal sınıflar) un yapısal ve kültürel özelliklerinden kaynaklanmaktadır.

Yüksel caddesi gençleri genellikle orta ve alt gelir grubuna mensup aile çocuklarıdır. Üst gelir grubuna mensup olan gençlerin oranı ise sadece % 3.8 dir. Anne-baba meslekleri açısından revaçta olanlar ise öğretmen—memur—işçi—serbest meslek sahibi ve ev kadınlığı gibi parasal cazibesi olmayan mesleklerdir. Babaları pilot, profesör ve büyük tüccar olanlar ise % 3.8 lik oran içinde yer almaktadır. Bu tablo doğrultusunda yüksel caddesi gençlerinin toplumsal özellikleri tümüyle statü tabaka-

²² Dick Hebdige, *a.g.e.*, 1988, s. 63.

laşması (beyaz ve mavi mavi yakalılar) açısından anlamak mümkün değildir. Dolayısıyla onların tepkileri de ait oldukları tabakanın sorunlarıyla sınırlı kalmamaktadır. İlginç olan yüksel caddesi gençlerinin retorğinde statü tabakalaşmasının sınırlarının çizdiği toplumsal çevre sorunlarından çok, üst toplumsal statü gruplarının sorunları ile ülke dışındaki altkültürlerin sorunları yer tutmaktadır. Müzik beğenisinden günlük alışkanlıklara kadar bunun böyle olduğu gözlenmektedir. Kendi statü gruplarının değerlerinden, ilgi ve eğilimlerinden uzak olan gençlerin farklı kültürlerin alışkanlıklarına yönelmeleri ise mevcut toplumsal platformun niteliğinden kaynaklanmaktadır.

Toplumsal değişimin dünyada ve ülkede meydana getirdiği yeni dönüşümler toplumun bütün birimlerinde (kesimlerinde) en çok gençleri etkilemektedir.

Teknolojinin geleneksel hayata getirdiği yeni boyutların yanı sıra toplumun her kesiminde olduğu gibi gençlerde de uyum sorunları meydana getirmişti. Teknolojinin yol açtığı bu yeni kulvarda yürümek mümkün olmadığı gibi herhangi bir teknolojik nimetten uzak olmak da kişileri etkilenmekten kurtarmamaktadır. Statü gruplarının şahsında toplumsal sınıf farkı gözetmeyen bu yeni/olgü bütün bu nedenlerle toplumun her kesimini ve tüm bireyleri etki alanına dahil etmiştir. En başta mevcut statü ve geleneksel roller değişmiştir. Kapalı toplumlara özgü uyumun getirdiği kendi dünyasında mutlu ve huzurlu olan bireyler birden bire sarsılan statüler ile değişen rollere yöneldiler. Yeni statü ve yeni rol demek, bireylerin kendilerini kanıtlama çabası demektir. İşte gençlerin bu değişen toplumda en büyük sorunu: "kendini kanıtlamak."

Geleneksel toplumlarda gençler ergenlik törenleri, belirli yiğitlik ve kahramanlık gösterileriyle kendilerini topluma kabul ettiriyor, kendi rollerini bu tür etkinliklerle adeta 'tescil ettiriyor'lardı. Ama yeni toplumda (çağdaş modern toplum, sanayi-sanayi ötesi, bilgi toplumu) bireyin kendisini kanıtlaması ancak toplumun taleplerine verebilecek çabalarla mümkün olabilmektedir. O nedenle modern toplumda kişi yeteneklerinin gelişiminde kendisi ile olduğu kadar başkalarıyla, ait olduğu kategorinin diğer üyeleriyle de yarışmak zorundadır.

Türkiye'de VI. Beş yıllık kalkınma planında gençlik dönemi olarak saptanan 15-24 yaş grubunun sözkonusu plan sonuna doğru 16 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bu tahminin genel nüfusa oranı % 30 dur. Otuz yaş esas alındığında, sözkonusu oranın % 50 ye yaklaştığı görülür. Bu durum, ülke nüfusunun yarısının gençlerden

meydana geldiğini kanıtlamaktadır. Rakamların geldiği nokta ise milyonlarca gencin kendisi ve çevresiyle yarışması gerçeğidir. Gençlik altkültürleri de dahil olmak üzere ülkedeki tüm gençlik sorunları sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel farklılıklarla pekişen böyle bir sosyal realite ile açıklanabilir. Bu realitenin biraz vulgarize edilmiş şekli de şöyle betimlenebilir: "Otuz yaşın altında otuz milyon insan... Herhangi bir alanda kendini kanıtlayamayan otuz milyon insan... Önemli biri olmak, üstün biri olmak için çıldıran milyonlarca insan. Ve çağın ölçülerine göre kalite düşüklüğünün karşısına diktiği baş- edilmez çıkmazlar"²³.

Doğrusu şu ki, kendilerini kanıtlayamayan gençlerin sorunu değildir. Toplumdaki tüm bireyler ve farklı kesimler çağdaş toplumun empoze ettiği hedeflerde bir anlamda başarıya ve takdir görme duygularını yaşama arzusunu derinden duymaktadır. Teknolojinin değişime kazandırdığı ivmenin yeni boyutlarından biri de budur: 'Başarımın maddi değeri kadar yaygın kesimin takdir ve övgüleriyle pekişen bir çeşit kitle fetişi.' Kitle fetişinin büyümesine kapılan insanlar farklı kesimlerde farklı değişim özelemlerine yönelmektedir. Türkiye'de özellikle genç kuşaklar ulusal kültürün "değer, norm ve sosyal kontrol sistemi ile bunun dışında kalan değer norm ve sosyal kontrol sistemleri arasında zaman zaman bocalıyor (...)"²⁴ olmalarının toplumsal değişimin sözkonusu hızı ile öne çıkardığı kitle fetişinin dayanılmaz cazibesidir. Uslupsuzluk, seviyesizlik, taklit (kitsch), yabancılaşma (aliénation), anomi gibi patolojiler toplumsal fetişin görünür ürünleridir. Ürünler bunlar olunca toplumsal platformdan insan doğasına uygun seçkin özellikler ve değerler yerine uslupsuzluk, seviyesizlik ve yozlaşma empoze edilmektedir. Bu nokta kaçınılmaz değişim olgusunun algılanış biçimini, farklı kesimlerin değişim özelemlerini belirleyen bir aşamadır. Köy, kasaba ve kentlerin değişik kesimlerinde farklı boyutlarda dile getirilen bu özelemler sosyo-ekonomik yapıyı olduğu kadar sosyo-kültürel gelişmenin de neresinde olduğuna dair canlı kesitler sunmaktadır. Eskimiş kilimlerini makina halılarıyla değiştirmeye koşan insanlarla, Batı müziğinin halka inmiş olan 'pop müzik' ile, köy kent arası ritmi taşıyan 'arabesk'in gördüğü kabul bu çerçevede anlaşılmalıdır. Özgün kültürlerin 'snobe' edildiği bir kavşakta yerel ve evrenselin ilginç randevusuna tanık olunmaktadır. Ama herhalde bu randevu beklenen sentezden çok bir karmaşayı getirmektedir. Bir yanda senfoniler dinleyen, rock ve metal ile coşanlar öte

23 Çetin Altan, "Deliriyor muyuz?", *Sabah*, 6. / .1993, s. 4.

24 Sadık Tural, *Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler*, Ankara 1992, s. 7.

yandan köyden kente gelen ara kültürün temsilcisi olan kesimler. Toplumsal yapının bu ironie'si kişileri kendi koşullarıyla ilgili olmayan sosyo-ekonomik ve kültürel koşulların motivasyon ve teşvikleri doğrultusunda biçimlendirmektedir. Yabancılaşmanın toplumsal boyutunda ortaya çıkan bu gelişmenin birey üzerindeki doğal sonuçlarından biri de kişilerin başka toplumların sosyal, ekonomik ve politik koşullarından doğan acıları idealleri ve özelemleri içselleştirmeleri, bütün bunları kendi sorunlarıymış gibi benimsemiş olmalarıdır.

Kendini kanıtlamanın evrensel ölçütlerinden (bilgi, beceri, birikim) yoksun olan bireyler statü gruplarının yerel ölçüleri içinde sıkışık kalmaktadırlar. Aynı zamanda statü güvencelerinden de yoksun olan bu insanların bu 'iğreti' konumlarında taraf olmaya, yerel ve evrensel arasında seçim yapmaya zorlanmaları birinden diğerine geçişin sağlayacağı sağlıklı gelişmeyi de engellemektedir.

Aile ortamlarının orta ve alt gelir grubu özelliklerinden kaynaklanan havasında statülerin iğreti ve kaypaklığını derinden hisseden-benzeri diğer altkültürler gibi- yüksel caddesi gençleri, kendi koşullarının şahsında toplumsal sınıflarına dönük aşağılamaları pratikte bu sınıfın değerlerine karşı bir yadsımayı da beraberinde getirmektedir. Askerliği, polisi, saygıyı, müdahaleyi, otoriteyi, nasihatı, kuralları sevmeyen bu genç insanların sevgi imgeleri de son derece sınırlı bir tasarruf yeteneğine sahiptir. Arkadaş, eğer aykırı yaşamı istenen boyutlarda paylaşıyor ve bu yaşamı zenginleştiriyorsa sevgiye layıktır. Metal ya da rock, aykırı yaşamı, isyanı (asiliği) anlattığı için sevilmektedir. Sevgiye biçilen bu sınırlı kulvar, sevginin geçmişte sınırsız takdiminden (hippy yaşamı aracılığıyla) sonuç alınmamasının bir sonucudur. İsyân ve şiddetle, yüksek sesle bir şeyler yapmak mümkündür; bunu da şimdilik aykırı yaşamın değişik çizgileri ve özellikle müzikle geliştirdiklerine inanmaktadırlar.

SONUÇ

Ankara Yüksel Caddesi'nde toplumsal yapının temel kurumları ve toplumsal değerlere karşı bir takım kuşkularını ortak bir karşı düşünceye dönüştüren bir gençlik kitlesi bulunmaktadır. Aile, arkadaş, cinsellik, dini inanç ve tutumlar, müzik, farklı kültürler konusunda bir "gruba özgü" yaklaşımlara sahip olan bu kitleyi en çok toplumsal değerlerle çatışan "aykırı yaşam girişimleri"yle bir gençlik altkültürü olarak nitelenebilir.

Genellikle orta ve ortanın altında gelir düzeyindeki ailelere mensup olan bu gençler başta aileleri olmak üzere yerleşik düzenin (geleneksel toplum) devamı ve muhafazasında belirli bir misyonu olan tüm kişi ve kurumlara karşı olduklarını belirtmektedirler. Anne-baba tutumları, öğretmenler, eğitim polis, asker ve askerlik, kendi dışlarında gördükleri genel gençlik kitlesi, arabesk ve arabesk kültürü, ulusal kültür ve değerler karşı oldukları grup ve kültürlerin başlıcalarıdır.

Dünyadaki altkültürlerin karşı olduğu ögeler açısından bakıldığında bu konuda büyük benzerliğe tanık olunmaktadır. Gerek ülke içinde ve gerekse ülke dışındaki altkültürlerden farklı ve yüksel caddesine özgü bir gençlik altkültürü olarak düşündüren özellikler açısından bakıldığında ise belirleyicilerin tümüyle farklı ögeler taşımadıkları görülmektedir. Bu bakımdan onların neleri savunduklarından çok, nelere karşı oldukları ile çevre ve toplumdan beklentilerinin neler olduğu noktasında 'tanımlamak' mümkündür.

Sanayi toplumlarına özgü olarak toplumsal sınıflarda çeşitlilik gösteren bireysel ve toplumsal sorunların daha çok genç kuşaklarda görünür etkilere yönelmesi de bu kesimin değişim ve dönüşümler karşısında dönemleriyle (çağ ve yaş) ilgili duyarlılıklarından kaynaklanmaktadır. Sanayileşme sürecini yaşayan toplumlarda ise orta ve alt sınıfların bir 'iletişim sorunu' haline dönüşen 'kentleşme olgusu'nun bireye getirdiği yeni yükümlülükler bu bakımdan en çok genç kuşakların tutumları ile biçimlenmektedir. Bu süreçte bireyin "güç" ve "iktidar" anlayışı "kâr" ve "özel mülkiyet"le doğru orantılıdır. Güçlü olmak daha çok mülke, daha çok paraya sahip olmak anlamına gelmektedir. Değerlerin maddi güce ve paraya göre biçimlendiği toplumsal gelişmenin en karakteristik yanı sözkonusu ölçütlerin olmadığı yerde "iletişimi koparmak" ya da insanlar arasında bu son derece gerekli olan yaklaşımı mümkün oldukça sınırlandırmaktır. İletişimin olmadığı yerde insan yalnızlığa tutsak olmaktadır. Yüksel caddesi gençleri kendilerinde -yeteri kadar- olmayan 'parasal güce' karşı çıkmak suretiyle ait oldukları toplumsal sınıf aracılığıyla toplumun empoze ettiği değerlere karşı çıkar görünmektedirler. Bunun doğal aşamaları ise bir dizi "değer" ve "yükselen değerler" in aynı tepkiye konu olabilmesidir. İşte yüksel caddesi gençlerinin 'ironie'si bu noktada başlamakta ve onlar yükselen değerlerin arkaplanı olarak gösterilen iletişimsizliği hızlandıran her türlü empozeyi bizzat kendileri içselleştirmiş bulunmaktadırlar. Yerleşik kurallara, kendileri dışında alınmış kararlara başkaldıran; içlerindeki isyanı dile getiren ifade biçimlerine ve bu anlamda

ortaya çıkan 'seçim'lerine saygı gösterilmesini isteyen bu gençler kendileri için öngördükleri alanda özgürlükleri sınırsız bir çabayla yaşama amacındadırlar. Bu alanda cinsel özgürlük, asalet sayılan 'isyan', farklı olma duygusu temel hareket noktaları olmaktadır. Kendilerine müdahale edilmediği sürece mutlu olduklarını söyleyen bu genç insanların gerçekte bizzat yaşama biçimlerindeki bu kabullerinden kaynaklanan sorunları ve bunahımları yaşadıkları sanılmaktadır. Kuşkusuz "cinsel özgürlük" adına seksin çok, sevginin yok olduğu toplumlarda insanın eninde sonunda bunahıma girmesi sosyolojik gelişmeye uygun bir sonuçtur. Bu bunahımdan kaçmak için uyuşturucu, alkol gibi insana geçici mutluluk veren maddelere yönelerek yalnızlıklarını aşmaya çalışan, bu çabalarını da grupsal karaktere dönüştüren altkültürlerden biri de yüksel caddesi gençleridir.

Yüksel caddesi gençlerinin bir başka 'ironie'si de yaşadıkları sorunları kendi toplumsal konumlarıyla ilişkilendirme gereğini ihmal etmeleridir. Gençleri sorunlarıyla orijinal kılan "neden-sonuç" ilişkisinin *aile-toplumsal çevre-* ve ait olunan *toplum* sıralamasını betimlemesi gerekirken çok farklı ilişki ve platformlara yönelmesi altkültürün toplumun genel dokusuna tutması gereken ışığı engellemektedir. Bu nedenle yüksel caddesi gençleri dil ve ifade bakımından kendi retorliğini kurmakta güçlük çekmektedirler. Bu güçlük onların diğer altkültürlerle mukayesesinde daha da belirginleşmektedir. Açıkçası bu gençlerin Türkiye'de ve bu ülkede bir kentte (Ankara'da) bir caddeye özgü orijinal bir gençlik altkültürü olarak niteleyebilecek olan sözcük ve yorumlar açısından tümüyle kendilerinin ve bu toplumun olan yaklaşımlara sahip olmadıkları görülmektedir. Ailelerinin sosyo-ekonomik ve kültürel yapılarından kaynaklanan etkenlerle kentle beklenen iletişimi kuramayan bu genç insanlar yüksel caddesinde tipik bir arkadaşlık hareketi oluşturmuşlardır. Bu hareket iletişimsizliğin getirdiği boşluğu ve anlamsızlığı hayatı yaşanılır kılacak bir anlama dönüştürürken bu anlamı devamlı kılacak bazı dinamiklerin oluşumuna da yol açmıştır. Bütün bunlar ve altkültür adına cadde ve çevresinde çıkan tüm etkinlikler birey ve kent iletişiminin bir arkadaşlık hareketi ile gerçekleştirilme çabasıdır. Bunun için de bir yandan bu hareketi kendi içinde temellendirecek farklılıklar pekiştirilmekte, öte yandan pekiştirilen bu farklılıklardan yola çıkarak bazı toplumsal konular protesto edilmektedir. Ancak bu protesto yer yer ait olduğu toplumsal yapıyı tümüyle temsil edecek dinamikleri yitirmektedir. Bu aşamada gençlerin kendi toplumsal sınıfları ve kendi toplumlarının olmayan ilgi, sorun ve bunahımlara yöneldikleri görülmektedir. Bu

durum temel kültür akışına katkı açısından altkültürün –altkültürlere özgü– geleneksel işlevinde aktivite kaybına yol açarken, gençler üzerinde de ‘anomik’ etkiler yapmış görünmektedir.

Umutsuzluğun yol açtığı gelecek şokunu, ölüm düşüncesini ve kendilerine yapılan müdahalelere karşı çıkmayı ve sınırsız bir özgürlüğü grupsal bir farklılık etkeni sayan altkültürün kendilerinin olduğu gibi kabul edilmelerini isteyen görünür beklentilerinin arkaplanında gençlere özgü “kendini kanıtlama” mücadelesi yer almaktadır. Yüksel caddesi gençleri bu mücadeleyi bireysel olmaktan çıkarıp reaksiyoner bir gençlik hareketine dönüştürmenin adımıdır:

KAYNAKÇA

- Aksu, M., Paykoç, F., *ODTÜ Kampusunda Gençlik Sorunları*, Ankara 1986.
- Altan, Çetin., “Deliriyor muyuz?”, *Sabah*, 6.3.1993, s. 4.
- “Altmışsekiz Gençliği Ne Diyor? Şaban İba-Ahmet Naci Akgün-Alev Er”, *Cumhuriyet*, 22 Aralık 1992, s. 12.
- Bilge, Reha., “Tunah Caddesi ve Mehmet”, *Yeniolgu*, Yeni dizi, Sayı: 3, mart 1984, s. 22-23.
- Bora, Tamul., “Sosyalizm, Hegemonya ve Alt Kültür”, *Gençlik ve Altkültürleri içinde İstanbul*: 1988, s. 5-10.
- Çeşitli Ülkelerde Gençlik ve Sorunları, Panel*, Derleyen F. Gürsoy, B. Gökay; Yay: Yükseköğretim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara 1971.
- Çevikcan, Serpil., “Ankara’nın Aykırıları”, *Milliyet*, 12.6.1990, s. 12.
- Doğan, İsmail., “Gençlik ve Gençlik Sorunları”, *Türk Aile Ansiklopedisi*, C. 2, Aralık 1991, s. 562-575.
- ., “Evlilik Dışı Beraberlik: Birlikte Yaşama”, Ankara: *Türk Aile Ansiklopedisi*, Aralık 1991, C. 2, s. 523-527.
- Dökmen, Üstün., “Ailelerin Yanında ve Yurtlarda Kalan Üniversitedeki ve Lisedeki Gençlerin Sosyal Atomlarının Karşılaştırılması”, Ankara: 7. Ulusal Psikoloji Kongresine Sunulan Bildiri, 1992.
- Eke, Beğlül., “Yaygın Zihniyetin Popüler Müziği”, *Türkiye Günlüğü*, Ağustos 1989, Sayı: 5, s. 19-29.
- Ekşi, Aysel., *Çocuk, Genç-Ana Babalar*, Ankara: Bilgi Yay., 1990.
- Eliot, T.S., *Kültür Üzerine Düşünceler*, Çev: Sevim Kantarcıoğlu, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 1981.
- Erkal, Mustafa., “Toplumda Bir Sosyal Grup Olarak Gençlik”, Ankara: *Milli Kültür Dergisi*, Haziran 1985, Sayı: 49, s. 87-94.
- “Evlilik Öldü Yaşasın Birlikte Yaşam”, *Haftaya Bakış*, 18-24 Ocak 1987, Sayı: 14, s. 28-31
- Gerde, Hatje., Stock, Dennis., *Plaisir du Jazz*, Lausanne 1959.

- Goode, J. William., *Principles of Sociology*, New York 1977.
- Heldige, Dick., *Gençlik ve Altkültürleri*, Çev: Esen Tarım, İstanbul: 1988, 111 s.
- Hortaçsu, Nuran., *İnsan İlişkileri*, Ankara Tarihsiz, 136 s.
- Kahyaoğlu, Orhan., / Güler, Sinan., *Pinkfloyd*, İstanbul, 1986.
- Kongar, Emre., "Türkiye'de Eğitim ve Öğretim Sorunu: Nasıl Bir Kuşak Yetiştiriyor?", *Milliyet Sanat Dergisi*, 12. Aralık 1977, S. 255, s. 3-7.
- Laslo, Filiz Ali., "Caz Sanatı Afrika Kökenli Bir Gelenekten Doğdu", *Milliyet Sanat Dergisi*, 5 Kasım 1976, Sayı: 204, s. 4-6.
- Tural, Sadık., *"Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler"*, Ankara Ekim 1992.
- Tyler, William., *The Sociology Educational Inequality*, London 1977.